

ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Шадура-Никипорець Н.Т.

Чернігівський національний технологічний університет

Встановлено, що розширене інтенсивне відтворення продовольчої сфери України сьогодні виступає однією з основних передумов досягнення гармонійного розвитку економіки. Встановлено, що резервами розвитку продовольчої сфери є невикористані можливості. Резерви можуть носити внутрішньовиробничий, галузевий, міжгалузевий, регіональний, загальнодержавний та синергійний характер. З урахуванням цілей функціонування визначено основні пріоритети та напрями розвитку продовольчої сфери. Запропоновано алгоритм формування завдань та пріоритетів розвитку продовольчої сфери.

Ключові слова: продовольча сфера, регіональний продовольчий комплекс, резерви розвитку, пріоритети розвитку, розвиток

Постановка проблеми. Сучасний трансформаційний період розвитку України, її інтеграція у світове господарство, загострення широкого кола соціально-економічних проблем формують нові виклики щодо ефективного функціонування продовольчої сфери України.

Цілком зрозуміло, що сфера виробництва продуктів харчування, основними завданнями котрої є забезпечення населення якісними продовольчими товарами, формування експортного потенціалу й високого рівня конкурентоспроможності країни, гарантування продовольчої безпеки держави та її регіонів, вимагає особливої уваги щодо розробки і впровадження заходів щодо стабілізації її розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні аспекти розвитку продовольчої сфери на мікро-, мезо- та макрорівні знаходять висвітлення у працях широкого кола дослідників. Зокрема питаннями об'єктивної оцінки стану та тенденцій функціонування аграрних та харчових підприємств України, виявленням їх особливостей та ролі у національній економіці займалися такі відомі вітчизняні науковці, як Бутко М.П., Дейнеко Л.В. [7], Заїнчковський А.О. [1], Коломицева О.В. [3], Купчак П.М. [7], Лисецький А.С., дослідженням умов, факторів та перспектив розвитку продовольчої сфери – Борщевський П.П., Іртишева І.О. [2], Лупенко Ю.О. [5], Месель-Веселяк В.Я. [5], Саблук П.Т., Сичевський М.П. [6], Чернюк Л.Г., Шубравська О.В. [10] та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У роботах цих вчених закладене вагоме теоретико-методологічне підґрунтя для дослідження проблем функціонування сфери продовольчого забезпечення населення країни та її регіонів. Однак трансформаційний характер сучасності та важливість продовольчої сфери для гармонійного розвитку суспільства визначають необхідність поглиблення досліджень особливостей формування пріоритетів її функціонування відповідно до специфіки поточного стану та умов діяльності.

Метою даної роботи є виявлення існуючих резервів та окреслення основних пріоритетів розвитку продовольчої сфери на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу. Результати аналізу сучасного стану та динаміки розвитку регіональних харчопродовольчих комплексів (РХПК) України [2; 6; 9], виявили наявність широкого кола проблем, що пов'язані з недосконалим нормативно-правовим та ресурсно-інформаційним забезпеченням діяльності суб'єктів продовольчої сфери; низьким рівнем екологічності, якості та прогресивності наявної технічної бази і використовуваних технологій; відсутністю обґрунтованого управління продовольчою сферою; нерозвиненістю спеціалізованої

інфраструктури; негативними тенденціями ринкової кон'юнктури тощо.

Дослідження основних тенденцій функціонування РХПК України та оцінка їх відповідності цілям розвитку дозволили встановити, що рівень розвитку ХПК конкретного регіону залежить від значної кількості факторів, які можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки. Дія негативних факторів є свідченням невикористаних можливостей (різного роду втрат та перевитрат ресурсів, їх неефективного використання), котрі вважаються резервами розвитку РХПК.

В економічній літературі існують різноманітні підходи до визначення сутності резервів, зокрема, на думку А.О. Заїнчовського, резерви являють собою невикористані, але реальні можливості зростання, які можуть бути реалізовані протягом певного часу [1]. На наш погляд, резерви розвитку РХПК в умовах трансформаційної адаптації – це невикористані в даний момент часу можливості економіко-соціального зростання продовольчої сфери регіону за існуючого рівня екологічного навантаження. За місцем виникнення резерви розвитку РХПК можна об'єднати у шість груп: внутрішньовиробничі, галузеві, міжгалузеві, регіональні, загальнодержавні та синергійні.

Загальнодержавні резерви – це резерви, використання яких впливає на можливість розвитку національної економіки загалом і які пов'язані з упровадженням досягнень науково-технічного прогресу, удосконаленням галузевої структури, раціональним розміщенням підприємств та їх забезпеченістю сировинними ресурсами, рівнем ефективності демографічної й територіальної зайнятості населення, оптимальним використанням ринкових механізмів і методів господарювання тощо.

Регіональні резерви пов'язані з можливостями поліпшення використання продуктивних сил даного регіону.

Галузеві резерви пов'язані з можливостями забезпечення розвитку, характерними для самої продовольчої сфери, та зумовлені розширенням ролі суспільної організації виробництва, заснованої на поділі праці (спеціалізація), розвитку виробничих зв'язків (операція), еколого-економічно обґрунтованому укрупненні підприємств (концентрація), удосконаленні галузевого планування, прогнозування, управління, використанні прогресивних досягнень науково-технічного прогресу і передового досвіду.

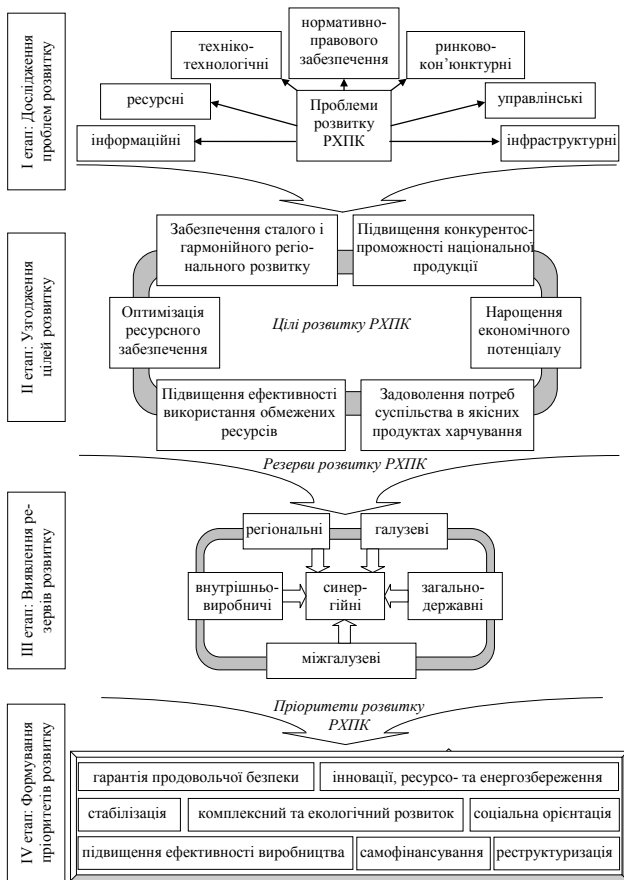
Міжгалузеві резерви відображають можливість поліпшення міжгалузевих зв'язків окремих галузей в рамках РХПК, зокрема вони можуть бути реалізовані за умови вдосконалення організації і розширення централізованого спеціалізованого інфраструктурного обслуговування харчових підприємств, своєчасне, точне і якісне виконання до-

говорів щодо кооперованих поставок, поліпшення якості продукції в сировинних галузях тощо.

Внутрішньовиробничі резерви виявляються і реалізуються безпосередньо на підприємстві. Вони зумовлені розробкою заходів щодо ефективного використання основних та оборотних засобів підприємства, скорочення втрат робочого часу, економії сировини, матеріалів і енергії, поліпшення організації виробництва й планування виробничого процесу.

Взаємодія всіх зацікавлених суб'єктів сфери продовольчого забезпечення створює особливу групу резервів, назовемо їх синергійними, тобто пов'язаними з ефектами їх спільної дії. Такі резерви виявляються у можливості забезпечення повної узгодженості процесу розвитку РХПК з поставленими перед ним завданнями, координації зусиль.

Залучення виявлених резервів до процесу прогресивного розвитку РХПК, з урахуванням цілей його функціонування, дозволяє у ролі основних пріоритетів визначити (рис. 1): стабілізацію розвитку ХПК України; реструктуризацію продовольчої сфери; соціальну орієнтацію розвитку на максимальне задоволення потреб населення в якісних, доступних екологічно чистих продуктах харчування; підвищення ефективності виробництва; впровадження інновацій, матеріало- та енергозбереження; самофінансування як найвищу ступінь економічної самостійності господарюючих суб'єктів; гарантування продовольчої безпеки; комплексний розвиток економіки регіону.

Рис. 1. Алгоритм формування пріоритетів розвитку РХПК

Джерело: розроблено автором

Пріоритети діяльності РХПК певного регіону можна конкретизувати відповідно до основних напрямків його перспективного розвитку, котрі зводяться до наступного:

1) інноваційно-інвестиційні:

- розробка дійового механізму інвестування технологічних змін з метою забезпечення інноваційного розвитку РХПК. Слід посилити регіональні інструменти впливу на впровадження новітніх досягнень НТП та державне регулювання інноваційних процесів за допомогою регіональних інноваційних фондів та цільового конкурсного фінансування;

- створення передумов для технічного оновлення підприємств продовольчої сфери та посилення інноваційної спрямованості через впровадження систем управління якістю (стандарт ISO серії 9000, ISO серії 14000), які забезпечують якість продукції на всіх етапах її життєвого циклу і сприяють підвищенню результативності діяльності комплексу;

- модернізація засобів механізації, що забезпечить підвищення технічної ефективності підприємств та широкомасштабне впровадження енергетично ресурсозберігаючих технологій;

- визначення пріоритетних сфер та об'єктів інвестування, які мають відповідати як довгостроковим інтересам, так і невідкладним завданням;

2) територіально-структурні:

- поглиблення спеціалізації окремих районів на розвитку тих видів продуктів харчування, які мають сприятливі регіональні умови для розвитку (при обов'язковому збільшенні рівня промислового розвитку аграрних територій) та переваги в ефективності їх виробництва. Удосконалення розміщення підприємств з метою формування спеціалізованих зон перероблення продовольчої сировини та виробництва продуктів харчування;

- формування структури і розміру об'єктів виробничо-промислової підсистеми ХПК відповідно до рівня наявного та прогнозного попиту на продукти харчування з урахуванням ресурсної забезпеченості регіону (профіль сільськогосподарського виробництва, наявні лісові, річкові чи морські сировинні продовольчі ресурси території);

- розвиток мережі інфраструктури сервісного обслуговування, заготівлі, оптової торгівлі, маркетингу, консалтингу, логістично-термінального господарства тощо;

- поєднання інтересів різного рівня і масштабу з метою збалансованості економіки у різних зрізах (регіональному, галузевому, соціальному, за сферами виробництва, за формами власності тощо) та пропорційність і комплексність розвитку і розміщення складових РХПК;

3) організаційно-економічні:

- організація високорентабельного виробництва продовольчих товарів, підвищення продуктивності праці та ефективності використання основних засобів, обігових коштів і фінансових ресурсів, максимізація прибутку на основі розширення асортименту виробництва продукції, диверсифікації виробництва, зниження його витратності. Функціонування елементів РХПК з найменшими сукупними витратами суспільної праці;

- оптимізація розмірів та організаційних форм харчових підприємств відповідно до вимог ринкової економіки, новітніх досягнень науки, техніки, технології виробництва та їх адаптація до діяльності в умовах європейської інтеграції та СОТ;

- формування такої структури випуску конкурентоспроможної харчової продукції, яка б відповідала збалансованості та ефективному завантаженню виробничих потужностей для насичення як внутрішнього ринку і забезпечення продовольчої безпеки регіону, так і формування потужного експортного потенціалу та розширення зовнішньо-експортних зв'язків;

– поліпшення міжгалузевих інтеграційних процесів, що забезпечить максимальну ефективність виробництва за рахунок: значного скорочення витрат при транспортуванні, зберіганні чи реалізації сировини та готової продукції, раціональнішого використання вторинної сировини та відходів, формування і використання найефективніших наскрізних технологічних процесів;

– досягнення максимально можливого самозабезпечення з основних видів продуктів харчування, забезпечення виробництва продовольства в обсязі та асортименті, достатньому для харчування за науково обґрунтованими нормами;

4) інституційні:

– створення економічного середовища господарювання підприємств продовольчої сфери, котре формує можливості для забезпечення комплексного розвитку регіональної економіки;

– прискорення розробки та застосування вітчизняних нормативно-правових документів з питань якості продукції, гармонізованих з міжнародними системами стандартизації, в тому числі за умови активної фінансової допомоги державних органів;

– розширення мережі сертифікаційних служб та випробувальних лабораторій, акредитованих за міжнародною системою, результати аналізу яких були б загально визнаними на світовому рівні;

– розробка і впровадження законодавчих і нормативних актів, спрямованих на захист і підтримку національного товаровиробника продуктів харчування та підвищення ефективності роботи окремих підгалузей харчової промисловості.

5) екологічні:

– стабілізація екологічної ситуації у сфері виробництва продуктів харчування, врахування умов ведення екологічного сільського господарства, сертифікації, реалізації, транспортування, зберігання, стимулювання виробництва і споживання екологічно чистих продуктів харчування, створення і поширення торговельних марок таких харчових продуктів на світові ринки;

– комплексне раціональне природокористування з урахуванням характеру впливу застосовуваних технологій суб'єктами РХПК на навколишнє середовище;

– підвищення безпеки продовольчих товарів за рахунок розробки та використання прогресивних медико-біологічних вимог і санітарних норм якості продовольчої сировини, процесу виробництва та продуктів харчування;

б) соціальні:

– своєчасне, повне та доступне задоволення існуючих потреб у якісних продуктах харчування на даній території;

– підвищення соціальної ефективності забезпечення населення їжею, що проявляється у збільшенні обсягу споживання продуктів харчування, зменшенні рівня диференціації у споживанні їжі між окремими територіями та соціальними групами, підвищенні рівня збалансованості раціону харчування, зростання якості харчових товарів;

– захист прав споживачів продовольчих товарів, гарантування їх повної поінформованості про склад, умови виробництва, терміни зберігання та реалізації продуктів харчування;

– зростання рівня оплати праці у продовольчій сфері, забезпечення соціальних гарантій працівників та підвищення їх зацікавленості у результатах функціонування підприємств РХПК, прирощення реальних доходів населення.

Висновки і пропозиції. Запропонований алгоритм формування завдань та пріоритетів розвитку ХПК конкретного регіону надає можливість враховуючи специфіку наявних ресурсів та резервів, спрямувати його діяльності на забезпечення наукової і практичної обґрунтованості розвитку РХПК; системну ув'язку інтересів та ресурсів великої кількості господарюючих суб'єктів продовольчої сфери різних організаційно-правових форм та масштабів діяльності; координацію зусиль державних та регіональних органів влади у вирішенні проблем продовольчого забезпечення населення та сталого розвитку регіону.

Список літератури:

1. Заїнчковський А. О. Підприємства харчової промисловості на ринку продовольчих товарів України / А. О. Заїнчковський // Наук. пр. Нац. ун-ту харч. технологій. – 2009. – № 31. – С. 18-21.
2. Іртищева І. О. Інтелектуально-інноваційний розвиток інфраструктури як концепція економічної сталості агропродовольчої сфери / І. О. Іртищева, Т. В. Стройко // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 1. – С. 71-78.
3. Коломицева О. В. Продовольчий комплекс як структурна складова АПК в умовах трансформаційного розвитку економіки // О. В. Коломицева, Н. В. Шевченко / Вісник Дніпропетровського університету, Серія Економіка № 4(2). – 2010. – С. 17-22.
4. Нураліев С. У. Продовольственный рынок: проблемы становления и перспективы развития [Текст] / С. У. Нураліев. – Волгоград: Изд-во Волгоградского государственного ун-та, 2003. – 280 с.
5. Перспективи та можливі ризики розвитку сільського господарства України у 2014 році: науково-аналітичний прогноз / [Ю. О. Лупенко, М. І. Пугачов, В. Я. Месель-Веселяк та ін.]; за ред. Ю. О. Лупенка та М. І. Пугачова. – К.: ННЦ ІАЕ, 2014. – 32 с.
6. Сичевський М. П. Формування національної продовольчої системи: сучасність та перспективи / М. П. Сичевський, О. Б. Полещук, О. В. Коваленко // Продовольчі ресурси. – 2013. – № 1. – С. 8-21.
7. Харчова промисловість України в умовах активізації інтеграційних та глобалізаційних процесів: монографія / за ред. доктора економічних наук, професора Л. В. Дейнеко. – К.: Рада по вивч. прод. сил України НАН України, 2009. – 152 с.
8. Шадура-Никипорец Н. Т. Продовольственное потребление: динамика и тенденции в Украине // Н. Т. Шадура-Никипорец, О. В. Минина / Международный научно-исследовательский журнал: Сборник по результатам XXI заочной научной конференции. Екатеринбург: МНИЖ – 2013. – № 11(18). Часть 2. – С. 96-97.
9. Шубравська О. Регіональний аспект сталого економічного розвитку агропродовольчої системи України / О. Шубравська // Економіка України. – 2009. – № 5. – С. 68-76.

Шадура-Никипорец Н.Т.

Черниговский национальный технологический университет

ПРИОРИТЕТЫ РАЗВИТИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ СФЕРЫ УКРАИНЫ

Аннотация

Установлено, что расширенное интенсивное воспроизводство продовольственной сферы Украины сегодня выступает одной из основных предпосылок достижения гармоничного развития экономики. Установлено, что резервами развития продовольственной сферы являются неиспользованные возможности. Резервы могут носить внутривидовой, отраслевой, межотраслевой, региональный, общегосударственный и синергетический характер. С учетом целей функционирования определены основные приоритеты и направления развития продовольственной сферы. Предложен алгоритм формирования задач и приоритетов развития продовольственной сферы.

Ключевые слова: продовольственная сфера, региональный продовольственный комплекс, резервы развития, приоритеты развития, развитие.

Shadura-Nykyropetc N.T.

Chernihiv National Technological University

DEVELOPMENT PRIORITIES OF FOOD SERVICES OF UKRAINE

Summary

Found that the expanded reproduction intensive food sector of Ukraine today stands one of the main prerequisites for achieving harmonious economic development. Established that reserves of food areas are unused opportunities. Provisions may wear of internal, industry, cross-sectoral, regional, national and synergistic nature. Given the objectives of the operation the main priorities and directions of development of the food sector. The algorithm formation objectives and priorities of the food sector.

Keywords: food sector, regional food complex, reserves development, development priorities, development.